



# СУЧАСНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ДОКТРИНИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ В ЮРИСДИКЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ

XIV

## ТОДИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ



*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень  
Міжнародної наукової конференції  
(11 червня 2021 року)  
м. Харків*



# СУЧАСНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ДОКТРИНИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ В ЮРИСДИКЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ



## ТОДИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ



*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень  
Міжнародної наукової конференції  
(11 червня 2021 року)  
м. Харків*

**ХАРКІВ  
ПРАВА ЛЮДИНИ  
2021**

УДК 342(082)  
С91

**Редакційна колегія:**

**Голова** — проф. А. П. Гетьман.

**Члени:** проф. Ю. Г. Барабаш, доц. Т. М. Слінько, доц. Л. К. Байрачна,  
доц. Г. В. Берченко, доц. І. І. Дахова, доц. В. І. Ковтун, доц. О. Г. Кушніренко,  
доц. Л. І. Летнянчин, доц. К. О. Павшук, доц. В. В. Речицький, доц. Є. В. Ткаченко,  
доц. П. В. Романюк, ст. викл. Б. С. Мохончук, ас. О. О. Любченко.

**Сучасні конституційні доктрини: проблеми формування та застосування**  
С91 **в юрисдикційній практиці.** Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (11 червня 2021 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. — Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2021. — 184 с.

ISBN 978-617-7391-84-4

У збірці містяться тези наукових доповідей і повідомлень учасників Міжнародної наукової конференції присвяченої пам'яті академіка права Ю. М. Тодики, що відбувалась 11 червня 2021 року в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

**УДК 342(082)**

ISBN 978-617-7391-84-4

© Колектив авторів, 2021  
© Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого, 2021  
© О. А. Мірошніченко, обкладинка, 2021

<i>Смородинський Віктор Семенович</i> ПРАВОВА (НЕ)ВИЗНАЧЕНІСТЬ У ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	62
<i>Тріленко Анна Сергіївна</i> ДОКТРИНА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ЗАСАДА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ.....	64
<i>Філіпський Дмитро Петрович</i> ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ .....	65
<i>Цвеліх Максим Павлович</i> ДОКТРИНА «ПЛОДІВ ОТРУЄНОГО ДЕРЕВА» У ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ .....	66
<i>Чорний Вадим Олегович</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОКТРИНИ «ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ» В УКРАЇНІ .....	68
<i>Шафі Олександр Олександрович</i> ПРАВОВА ПРИРОДА ОКРЕМОЇ ДУМКИ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ .....	69
<i>Шестопа Кіра Єгорівна</i> КАСАЦІЙНІ ФІЛЬТРИ В ПРИЗМІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	70
<i>Шиманський Богдан Ігорович</i> ДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОСТІ УКАЗІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ПРО СКАСУВАННЯ УКАЗІВ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	71
<i>Шудріков Данило Ігорович</i> ЩОДО ЛЕГІТИМНОСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО МОВУ В СФЕРІ ОБСЛУГОВУВАННЯ СПОЖИВАЧІВ .....	72
<i>Щербанюк Оксана Володимирівна</i> ДОКТРИНА ПРЕЦЕДЕНТУ В КОНСТИТУЦІЙНІЙ ЮРИСДИКЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ.....	74
<i>Юр'єв Євген Дмитрович</i> ВЗАЄМОДІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТА СУДОВОЇ ГІЛОК ВЛАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ .....	76

*Друга панель*  
**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ДИЗАЙН І ПРАВА ЛЮДИНИ**

<i>Антонюк Сергій Олександрович</i> КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ .....	78
<i>Байер Катерина Владиславівна</i> СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ .....	79
<i>Байрачна Лариса Кімівна</i> ДОКТРИНА ПОЗИТИВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПРАВ ЛЮДИНИ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ.....	80
<i>Безьянова Дар'я Олександрівна</i> ОСОБИСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ: ПОНЯТТЯ, ЕЛЕМЕНТИ, СКЛАДНІСТЬ КЛАСИФІКАЦІЇ.....	82
<i>Вдовиченко Юліанна Юріївна</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	83
<i>Гроза Дар'я Вікторівна, Пижова Марина Олександрівна</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ.....	84



всебічний розвиток рідної мови на території України, що закріплено ч. 2 ст. 10 Конституції України, а не на утиск прав національних меншин, про що заявляють певні критики цього нормативного акту. Саме тому ми можемо стверджувати, що положення ст. 30 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» є легітимним і відповідає чинному законодавству.



*Щербанюк Оксана Володимирівна*  
*ЧНУ імені Юрія Федьковича,*  
*завідувачка кафедри процесуального права,*  
*д.ю.н., професор*

## **ДОКТРИНА ПРЕЦЕДЕНТУ В КОНСТИТУЦІЙНІЙ ЮРИСДИКЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ**

Прецеденти в конституційних судах є особливим явищем в порівнянні з прецедентами в судах взагалі. Конституційні суди з'явилися саме в тих країнах, де не визнавалося прецедентне право і багато в чому внаслідок його відсутності. Основний предмет діяльності конституційних судів — перевірка відповідності законів конституції — з'явився більш ніж за століття до створення першого конституційного суду, але міг успішно функціонувати тільки в тих країнах, де діяв принцип прецеденту. Будь-який суд, який застосовує закон, міг відмовити в його застосуванні, пославшись на його неконституційність, а невизначеність в правовій системі щодо подальшого застосування цього закону знімалася обов'язковістю висновків такого рішення суду для інших судів і для самого суду, який виніс це рішення.

У правових системах, де не діяв принцип *stare decisis* (з лат.: «стояти на вирішеному — обов'язковість раніше винесеного рішення не тільки щодо обставин конкретної справи, але і правових підстав вирішення цієї справи) потрібно було створити особливі, конституційні суди. Їх особливість полягала в тому, що прийняті ними рішення, спочатку були орієнтовані не на вирішення конкретних справ, а на виправлення суперечностей в правовій системі, їх акти в силу прямої вказівки закону ставали так само

загальнообов'язковими як нормативні, публікувалися для загального відома і набували таким чином при зовнішній формі судового рішення деякі властивості нормативних рішень.

Незважаючи на це, поява конституційних судів в країнах романо-германської традиції була сприйнята як наступ прецедентного права, зрада традиції заборони судового правотворчості (незважаючи на те, що нормативність цих рішень була явно вторинною, похідною від нормативних положень). Дискусії про місце і роль рішень конституційних судів у системі правових актів існували у перші роки роботи таких судів у всіх країнах.

Самим конституційним судам не вистачало в роботі методів і навичок прецедентного права як для зовнішньої презентації своїх рішень, так і для формування власної практики.

При цьому поєднання форми судового рішення і нормативного змісту майже неминуче призводило до висновку, що рішення таких судів — це прецеденти. Аналогічно в багатьох європейських континентальних правових традиціях сприймаються і рішення Європейського суду з прав людини.

Така ситуація породжує очевидну потребу в теоретичному та порівняльно-правовому дослідженні про функціонування рішень конституційних судів в контексті правових систем, яким далекі від ідеї судового прецеденту, дослідження доктрин, які є альтернативами концепцій *stare decisis*, значення сталої судової практики для реалізації і захисту, рівності, правової визначеності.

В останні роки судова практика відіграє велику роль в правових системах континентальної Європи. Поширеним поясненням є «конвергенція» правових систем, в результаті якої відбувається взаємне запозичення юридичного інструментарію і зближення правових систем різних типів. Такому поясненню сприяла поява у другій половині ХХ ст. в більшості країн континентальної Європи конституційних судів; рішення цих судів, в тому числі, в нормах Конституції і законодавства оголошуються обов'язковими для дотримання навіть у тих випадках, коли рішення інших, в тому числі вищих, судів залишаються суто правозастосовними актами, що не мають значення прецедентів. Створення конституційних судів в європейських державах було потрібно, оскільки традицій використання судового прецеденту в цих державах не було, і замість загальної обов'язковості судових рішень, прийнятих за конкретними справами, з'явився новий право-

вий інститут — спеціалізований конституційний суд, чий рішення отримали особливе місце серед судових актів. Діяльність цього суду лежить більше в сфері забезпечення системної несуперечності нормативних актів, ніж в сфері створення правової норми шляхом вирішення конкретної справи. Пояснення цієї логіки добре видно в працях основоположника інституту конституційних судів Г.Кельзена. Слід аналізувати практику конституційних судів континентальних правових з точки зору іншого найважливішого елемента системи прецедентного права — визнання конституційними судами обов'язковості для них самих раніше прийнятих ними рішень (*stare decisis* в межах практики самого конституційного суду), а також специфіки практики конституційних судів в частині дії такої обов'язковості.

Саме конституційні суди серед інших національних судів мають найбільше підстав слідувати принципам прецедентного права.

По-перше, спеціалізація і централізація по-вноважень конституційного контролю зосереджує всі питання, що стосуються конституційності, в руках одного суду і не вимагає вирішення складних питань шляхом співвідношення компетенції різних судів для визначення того, який саме прецедент матиме пріоритет з конкретного питання. Ця особливість, швидше є аргументом на користь обов'язковості рішень конституційного суду для інших судів, але і для самого конституційного суду винесене ним рішення з огляду на спеціалізацію має в першу чергу бути рішенням, що встановлює загальне правило або що визначає зміст конституційної норми.

По-друге, предметом розгляду конституційного суду виступають досить загальні питання — питання встановлення і визнання загальних правових принципів, які за самою своєю природою легше піддаються узагальненню, а конкретні прецеденти мають ширшу сферу застосування, ніж судові акти, в яких вирішуються конкретні цивільні, кримінальні або адміністративні справи.

По-третє, рішення конституційних судів публікуються, внаслідок чого вони доступні для аналізу як всередині суду, так і за його межами — аналітиками, які можуть надати суду значну допомогу, «нагадуючи» йому про раніше прийняті рішення, узагальнюючи сформовані ним підходи і детально аналізуючи аргументацію і підстави прийнятих рішень.

Незважаючи на це, не визнають себе пов'язаними своїми власними попередніми рішення-

ми більшість європейських конституційних судів. Як приклад можна привести Федеральний конституційний суд ФРН, Австрії, Італії, Іспанії, Португалії.

Не допомагають визнанню обов'язковості прецеденту і конституційні принципи, що лежать в обґрунтуванні головної вимоги прецедентного права — «стояти на вирішеному», тобто. *Stare decisis* (обов'язковості дотримання раніше винесеного рішення). Серед таких виступає необхідність забезпечити гарантії стабільності правової системи, рівності перед законом і правової визначеності. Якщо саме під цим кутом зору розглядати ідеї прецедентного права, то головною метою самої концепції прецеденту буде забезпечення послідовності (в німецькому праві зведена в конституційний принцип *Folgerichtigkeit*) і несуперечності судової практики, передбачуваності рішень і неприпустимість довільної зміни прийнятого правового підходу. Це зовсім не виключає можливості зміни практики, проте будь-яка така зміна повинна бути обґрунтована, повинні бути вказані розумні підстави для перегляду сформованого підходу. У той же час практично кожне своє рішення будь-який конституційний суд рясно наповнює посиланнями на свою попередню практику.

Таке відтворення власних «прецедентів» відрізняється від слідування прецеденту, яке склалося в країнах загального права як принцип *stare decisis*. Підходи континентальних судів в узагальненому вигляді можна позначити як прихильність доктрині *jurisprudence constante* (усталеної судової практики, тобто послідовною лінією судових рішень).

Зокрема, в Німеччині подібна функція виконується «постійними судовими рішеннями» (*ständige Rechtsprechung*), які позначають не просту послідовність прецедентів, а саме сформовану в прецедентах правову позицію.

Конституційний суд не пов'язаний своїм власним конкретним рішенням в тому значенні, в якому цього вимагає принцип *stare decisis*, однак він пов'язаний своєю загальною правовою позицією, виробленою і сформованою в ланцюжку справ (*jurisprudence constante*) — практиці суду з конкретного питання. Саме в цьому полягають особливості романо-германського правової системи, що не заперечує правове значення судової практики, але і не надає обов'язкової сили рішенням у конкретних справах.

При нормативному регулюванні діяльності судів в країнах романо-германської правової

системи в конституціях або законодавчих актах міститься принцип, згідно з яким суд пов'язаний саме нормативними актами, а не прецедентами. В Іспанії подібний висновок був зроблений Конституційним судом в постанові 49/198533, в Німеччині Федеральний конституційний суд щодо своїх завдань зазначив, що до них відноситься «зіставлення актів законодавчої влади з самою Конституцією, а не з прецедентами». Тим самим підкреслюється другорядна, підпорядкована роль прецедента в порівнянні з нормативними правовими актами, хоча тлумачення часто визначає зміст правової норми в не меншому ступені, ніж її текстувальний вираз в нормативному правовому акті.

Практика конституційних судів створює ще один вид прецеденту, поряд з прецедентом встановлення правової норми і прецедентом тлумачення. З 1958 р., після відомого рішення Федерального конституційного суду ФРН у справі Люта, практика конституційних судів дає підстави виявляти прецеденти встановлення ієрархії конституційних цінностей. Виявлений конституційним судом у конкретній справі баланс конституційних цінностей є не тільки висновком, значимим в рамках конкретної справи, а й демонструє загальний підхід суду. Ще більш яскравим значенням такого типу прецедентів стає після вибудовування послідовної лінії рішень, які б виробляли загальний підхід до співвідношення основних конституційних цінностей. Такий підхід є специфічним для національних правових систем і тому, що, не маючи універсального характеру, він знаходить своє відображення в практиці кожного окремого національного суду як сформовані і вироблені ним особливі правові підходи до співвідношення конституційних цінностей. Прецеденти встановлення ієрархії конституційних цінностей не слід вважати третім видом поряд з прецедентами встановлення норм і тлумачення норм: вони існують в іншій юридичній площині, виділяються з інших підстав і можуть проявлятися поряд зі створенням і тлумаченням нормативних положень. Прецеденти встановлення ієрархії конституційних цінностей стають результатом застосування аналізу пропорційності, в якому неминуче встановлюється, яка конституційна цінність підлягає пропорційному обмеженню для захисту іншої конституційної цінності.

**Юр'єв Євген Дмитрович**  
НЮУ імені Ярослава Мудрого,  
студент, Інститут прокуратури  
та кримінальної юстиції,  
2 курс, 13 група

## ВЗАЄМОДІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТА СУДОВОЇ ГІЛОК ВЛАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

Питання взаємодії гілок влади, у тому числі взаємодії законодавчої та судової гілок, є вкрай актуальним та важливим для дослідження. Конституційне регулювання взаємовідносин між гілками влади повинно забезпечувати їх ефективну співпрацю, що, у свою чергу, є одним з факторів, які впливають на розвиток країни.

Згідно з ст. 6 Конституції України (далі — Конституція) державна влада поділяється на три гілки: законодавчу виконавчу і судову; а їх повноваження здійснюються у відповідності до положень Конституції України та Законів України.

На підставі п. 26 ст. 85 Конституції одним з повноважень Верховної Ради України (далі — ВРУ), яка є єдиним органом законодавчої гілки влади в Україні (ст. 75 Конституції), є призначення на посади третини суддів Конституційного Суду України (далі — КСУ). До 2 червня 2016 р., коли ВРУ було прийнято Закон України № 1401-VIII, діяв п. 27 цієї ж статті Конституції, який надавав ВРУ право призначати суддів безстроково (нині цей пункт виключено). Важливим є той факт, що судоустрій, судочинство та статус суддів визначається виключно на підставі Законів України (п. 14 ст. 92 Конституції), які у свою чергу, приймає лише ВРУ (п. 3 ст. 85 Конституції). Тобто ухваленням правових актів ВРУ формує правове поле діяльності для судової гілки влади.

У відповідності до ч. 1 ст. 124 Конституції здійснення правосуддя є виключною компетенцією судів, які, у свою чергу, відповідно до ч. 2 ст. 125 Конституції, можуть утворюватися, реорганізовуватися і ліквідуватися лише Законами України. Варто зазначити, що до 2 червня 2016 р. діяла редакція ч. 2 ст. 126 Конституції, відповідно до якої судді могли бути затриманими або заарештованими до визнання суду їх винними виключно за згодою ВРУ (у чинній редакції згоду надає Вища рада правосуддя). Також до 2 червня 2016 р., діяла редакція ст. 128 Конституції, відповідно до якої, усі судді, окрім суддів КСУ та суддів,

*Наукове видання*

**СУЧАСНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ДОКТРИНИ:  
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ  
В ЮРИСДИКЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ  
(XIV ТОДИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ)**

***Збірка тез наукових доповідей і повідомлень  
Міжнародної наукової конференції  
(11 червня 2021 року)***

*(українською, англійською та російською мовами)*

ISBN 617-7391-84-4



Відповідальні за випуск *О. О. Любченко, П. В. Романюк*  
Редактор *Б. С. Мохончук*  
Комп'ютерна верстка *О. А. Мірошниченко*

Підписано до друку 09.06.2021  
Формат 60 × 84 <sup>1</sup>/<sub>8</sub>. Папір офсетний. Гарнітура Cambria  
Умов. друк. арк. 21,39. Облік.-вид. арк. 20,65  
Наклад 150 прим. Зам. № МО-13/21

<https://tchytannya.org.ua/>

ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ»  
61002, Харків, вул. Дарвіна, 7, кв. 35  
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України  
серія ДК № 4783 від 23.10.2014 р.  
ел. пошта: [distribution.hr.publisher@gmail.com](mailto:distribution.hr.publisher@gmail.com)

Видання: ФОП Мірошниченко О. А.  
61002, м. Харків, вул. Дарвіна, 16, кв. 25  
Тел.: (050) 303-22-85  
ел. пошта: [merash@i.ua](mailto:merash@i.ua)



